

Dags att precisera ämnet folkhälsovetenskap

Lars Cernerud

Leg läkare och docent i Folkhälsovetenskap. Han är verksam vid Mälardalens högskola och har tidigare varit rektor för Nordiska högskolan för Folkhälsovetenskap i Göteborg. Kontakt: Lars Cernerud. Avdelningen för folkhälsovetenskap. Mälardalens högskola, Box 883, 721 23 Västerås. E-post: lars.cernerud@mdh.se

Från 1920-talet inrättades utbildningar i Public Health i USA och i Central-europa. I Sverige täcktes kunskapsområdet av Socialmedicin och Hygien vid universiteten. Begreppet Folkhälsovetenskap som universitetsämne dök upp vid Nordiska Hälsovårdshögskolan (NHV) vid slutet av 1970-talet. Under 1980-talet blev NHV stilbildande för utvecklingen av folkhälsoutbildningarna i Sverige. Den stora expansionsperioden under 1990-talet, med nya utbildningar på såväl grund som avancerad nivå vid ett flertal svenska lärosäten, innebar att en viss spretighet i ämnesinnehåll uppkom. Vid Högskoleverkets nationella granskning av ämnet Folkhälsovetenskap vid svenska lärosäten under 2006 framfördes kritik mot bristen på enhetlig hantering av ämnet och avsaknad av acceptabel definition.

Abstract: Time to specify the subject field Public Health Science

Training programs in Public Health were established in the United States and in Europe from the 1920s. In Sweden the field of knowledge was covered by Social Medicine and Hygiene. Nordic School of Public Health was trendsetting in modern Public Health training programs in Northern Europe from the 1980s. A period of rapid expansion of training programs, at basic as well as at advanced levels, was started in the 1990s in Sweden. However, due to a pronounced sprawling of the different training programs in Public Health in Sweden, the Swedish National Agency for Higher Education concluded a review by requesting a specification of the subject field and its content.

Key Words: Public Health, training programs, historic review, Nordic School of Public Health

Bakgrund

Folkhälsovetenskapen är, liksom de flesta akademiska ämnen, stadd i fortlöpande utveckling och förändring. Ett större steg i denna process togs när Högskoleverket efter granskning av ämnet under 2006 riktade generell kritik mot bristen av precisering i ämnet. Den här artikeln beskriver mycket kortfattat Folkhälsovetenskapens utveckling i Sverige som akademiskt läroämne fram till starten av den process som föranleddes av Högskoleverkets kritik.

Historik

I skuggan av erfarenheterna från Första världskriget reformerades utbildningarna inom Public Health både i Europa och i USA, bland annat genom inrättandet av särskilda Schools of Public Health. Johns Hopkins School of Public Health i USA grundades 1916 och anses vara den äldsta i västvärlden som ännu examinerar studenter och bedriver forskning inom folkhälsoområdet. De två första skolorna i Europa bildades i London och i Zagreb. London School of Hygiene and Tropical Medicine inrättades 1924 genom en fusion av två specialskolor. Vid Zagreb University Medical School bildades Andrija Stampar School of Public Health 1927.

I Sverige inrättades Statens Institut för Folkhälsan 1937, en åtgärd att se i ljuset av Regeringens intresse för sociala reformer och förebyggande arbete under 1930-talet. Under många år, fram till utvecklingen 1971, var institutet lokalmässigt samordnat med

Institutionen för Hygien vid Karolinska Institutet. Ett flertal namnkunniga forskare var knutna till Folkhälsoinstitutet och en god personalunion rådde mellan institutet och Hygieniska institutionen med dess i vissa delar världsledande forskning inom området miljö och hälsa.

Tidigare hade delar av folkhälsovetenskapens innehåll mestadels rymts inom Socialmedicin och Hygien (senare Miljömedicin). Bägge är gamla medicinska specialiteter, ibland i motvinds utveckling. Olika märkesmän har präglat och utvecklat kunskapsbilden, ett exempel bland många är barnläkaren och socialmedicinaren Ragnar Berfvenstam i Uppsala (1).

Benämningen Folkhälsovetenskap som akademiskt läroämne dök på allvar först upp under 1970-talet i Sverige, ungefär parallellt med utvecklingen av det finska ämnet Kansanterveystiede (Folkhälsovetenskap). Det anglosaxiska begreppet Public Health Science är väsentligt äldre.

Det ökande antalet Schools of Public Health i Europa under 1950- och 60-talen nödvändiggjorde bildandet av Association of Schools of Public Health in the European Region (ASPHER) år 1966, en sammanslutning av lärosäten som bedriver folkhälsoutbildning. Dess uppgift är att verka för utveckling av utbildning och forskning inom folkhälsoområdet i Europa. ASPHER har vid början av 2009 omkring 70 europeiska medlemsskolor.

Utvecklingen av Folkhälsovetenskapen var från och med 1970-talet stark färgad av de nya tongångarna från WHO, som brukar kallas ”The New Public Health movement” eller ibland ”Cultural revolution of Public Health”. Dessa tongångar orkestre-rades kraftfullt av dåvarande WHO-chefen Halfdan Mahler och utmyn-nade i WHO:s målsättning ”Health for All by the Year 2000”, som blev mer allmänt accepterad vid Alma-Ata konferensen 1978 (2).

Sir Donald Achesons definition i Eng-land från 1980-talet har på många sätt varit förebild för den fortsatta utveck-lingen av ”the new Public Health” (3). *Public Health is the science and art of pre-venting disease, prolonging life and promoting health through organised efforts of society.* Denna definition har på senare år fått tillägget ”and informed choices of society, organisations, public and private, communi-ties and individuals.”

Nordiska hälsovårdshög- skolan

Året 1953 brukar anges som starten för Nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg (NHV), som var först med folkhälsoutbildning i hela Norden. Starten var mycket blygsam i en käl-larlokal nära Sahlgrenska. Från 1958 utökades utbildningen i hälsovård till att omfatta årlig utbildning av 70 läka-re, veterinärer och sanitetsingenjörer med ledande ställning (4). NHV byg-ger på en samverkan mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige med de autonoma områdena Färöar-na, Grönland och Åland. Folkhälso-

utbildningen vid NHV är således inte att se som en enbart svensk utbild-ning. Den lyder därför under speciella nordiska regler.

NHV antog formen av en School of Public Health först 1978, då en fast akademisk stab av lärare anställdes och skolan gavs rättigheter att utfär-da examen Master of Public Health (MPH). Det var då beteckningen Folkhälsovetenskap kom att användas mer allmänt. Den första MPH-exa-men utfärdades 1981 (5). Senare un-der 1980-talet fick NHV även rätten att utfärda doktorsexamen i Folkhäl-sovetenskap. Den första doktorsdis-putationen ägde rum 1989. Den stora personal- och lokalexpansionen av NHV skedde 1988, då skolan flyttade till de rymliga lokalerna i den gamla örlogsbasen Nya Varvet vid Göta Älv. Där fanns möjlighet att samtidigt hysa 119 heltidsboende kursdeltagare i de gamla pietetsfullt renoverade lo-kalerna. Flytten kom att matcha den snabbt ökande efterfrågan av utbild-ning i Folkhälsovetenskap i hela Nor-den och andelen studenter och lärare ökade snabbt vid NHV.

Senare bytte NHV namn från hälso-vårdsskola till Nordiska Högskolan för Folkhälsovetenskap, men behöll akronymen NHV. Det nya namnet var faktiskt en direkt översättning från engelskan, Nordic School of Pu-blic Health. Med namnbytet ville man göra tydligt att det faktiskt är Folk-hälsovetenskap som är lärosätets mis-sion.

Eftersom NHV var den första högskolan i hela Norden som hade rätt att examinera i ämnet Folkhälsovetenskap, angav NHV färdriktningen för ämnets innehåll. I slutet av 1970-talet fanns fyra huvudkomponenter som ingick i en MPH-examen (6). Varje komponent hade en heltidsanställd professor som ansvarade för var sin två månader lång kurs. För masterexamen krävdes åtta kursmånader (fyra kurser på två månader var) jämte en masteravhandling. Kurserna var:

- Epidemiologi och Biostatistik
- Hälso- och sjukvårdsadministration
- Omgivningshygien
- Socialmedicin och preventiv medicin

Beteckningen Omgivningshygien byttes efter något år till Miljömedicin. Senare, under början av 1980-talet, tillkom några alternativa kurser på en månad vardera, exempelvis Samhällsodontologi, Socialpediatrik och Hälsoupplysning. Två stycken månadskurser kunde ersätta en två månaders kurs, dock kunde inte Epidemiologi med Biostatistik väljas bort. På så sätt blev faktiskt Folkhälsovetenskapens innehåll definierat genom NHVs kursutbud och examenskrav.

Utvecklingen i Sverige

Från slutet av 1980-talet inrättades nationella utbildningar i folkhälsovetenskap på olika platser i Sverige, till en början med NHV som förebild. Karolinska institutets utbildning i ämnet var en av de första svenska folkhälsoutbildningarna. De nystartade utbildningarnas akademiska nivå var master (avancerad nivå), vilket krävde bak-

grund med minst kandidatexamen eller motsvarande i något angränsande ämne. Ofta var kursdeltagarna läkare, tandläkare, veterinärer och andra med naturvetenskaplig utbildning, medan humanister och samhällsvetare var fåtaliga till en början.

Nya yrkesgrupper kom i ökande omfattning in i folkhälsoutbildningarna under början av 1990-talet, speciellt ökade studenter med s.k. medellång vårdutbildning, framför allt sjuksköterskor. Följdriktigt inrättades en kurs i Vårdvetenskap i NHVs folkhälsovetenskapliga utbildningsutbud, först som en månadskurs, senare som tvåmånads huvudkurs. Söktrycket till masterutbildningarna i Folkhälsovetenskap ökade hos samtliga utbildare vid mitten av 1990-talet, trots att allt fler lärosäten erbjöd utbildning i ämnet. Söktrycket mot ämnet var imponerande. Detta vittnar om det starka intresset för Folkhälsovetenskap som påbyggnadsämne vid den tiden.

Det blev emellertid efter hand uppenbart att den teoretiska underbyggnaden hos många nyantagna masterstudenter blivit svag. Inte minst från NHV pläderades för behovet av grundläggande studier i Folkhälsovetenskap. Från mitten av 1990-talet inrättades därför vid olika lärosäten i Sverige som tidigare inte sysslat med ämnet Folkhälsovetenskap kandidatutbildningar som en förberedelse för masterutbildningen. Ett exempel på detta bland många andra är Mälardalens högskola. Antalet svenska lärosäten som bedrev utbildning i Folkhälsovetenskap ökade mycket snabbt. En

spretighet i synen på ämnet uppkom ganska naturligt i denna expansiva process. Många lärosäten antog sin egen definition av ämnet och utbildningens innehåll kunde variera avsevärt.

Vid denna tid inrättades det Svenska Konsortiet för Folkhälsoutbildning i dess nuvarande form. Olika medlemmar i konsortiet har i olika sammanhang starkt påverkat synen på ämnet och dess samhällsrelevans. Deltagarna i konsortiet fann kraft i att samråda med och ta intryck av varandra på ett systematiskt sätt, något som säkert bidragit till möjligheterna till en viss samsyn på innehållet i ämnet Folkhälsovetenskap och till dess fortsatta utveckling (7).

Under 2006 genomförde Högskoleverket den första nationella granskningen av ämnet Folkhälsovetenskap i Sverige. Högskoleverket framförde i slutrapporten generell kritik i två punkter (8). Dels uppfattades ämnet sakna enhetlig definition. Dels var ämnets centrala perspektiv och kunskapsområden inte tydligt klargjorda.

Kritiken innebar inledningen av ett arbete att ge en definition av ämnet Folkhälsovetenskap och att precisera dess grundläggande kunskapsområde, ett arbete som initierades av det Svenska Folkhälsokonsortiet. Inom ASPHER pågick samtidigt ett motsvarande arbete (9), men med en längre tidshorisont än vad som var rimlig för de svenska behoven. Arbetet inom ASPHER har givetvis påverkat resultatet i det svenska utredningsarbe-

tet. Hanteringen av frågan inom det Svenska Folkhälsokonsortiet liksom resultatet av processen beskrivs på annat ställe i denna tidskrift.

Referenser

1. Larsson, J.G., Holmström, I. Pionjärernas arbete i motvind födde två nya medicinska specialiteter. *Läkartidningen* 2007;104:2525–2528.
2. Mahler, H. Targeting on Health for All. *WHO Chronicle* 1985; 39:219-222.
3. Acheson, D. *Independent Inquiry into Inequalities in health*. London: The Stationery Office, 1988.
4. Socialdepartementet. *Gemensam nordisk hälsovårdsutbildning. Betänkande av kommittén för nordisk hälsovårdsutbildning*. SOU 1958:8. Stockholm: Socialdepartementet, 1958.
5. Köhler, L. NHV – 50 år I: Cernerud, L. NHV 50 år. Jubileumsskrift. NHV Rapport 2003:3. Göteborg: Nordiska hälsovårdshögskolan, 2003: 1-46.
6. Rimpelä, A., Köhler, L. *Postgraduate Public Health Training in the Nordic Countries*. NHV Report 1996: 4. Göteborg: Nordic School of Public Health, 1996.
7. Svanström, L. Folkhälsan hotas...vem bryr sig? *Läkartidningen* 2000; 97:4026–4030.
8. Högskoleverket. *Högskoleverkets nationella granskning av ämnet folkhälsovetenskap 2006*. Rapport HSV 2007:8R. Stockholm: Högskoleverket, 2007.
9. Foldspang, A. (ed). *Provisional Lists of public Health Core Competencies. European Public Health core Competencies Programme (EPHCC) for Public Health Education. Phase 2*. ASPHER Series No 4. Brussels: ASPHER, 2008.